

УДК 159.923.2:37.015.3-057.87

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2026-1\(100\)-06](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2026-1(100)-06)**Артюшина Марина,**

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки та психології,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

Artiushyna Maryna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9605-7161>

Кулалаєва Наталя,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки та психології,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

Kulalaieva Natalia,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy and Psychology,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

<http://orcid.org/0000-0002-8613-1495>

ВПЛИВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА РОЗВИТОК SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація.

Статтю присвячено вивченню впливу психолого-педагогічних дисциплін на розвиток м'яких навичок (*soft skills*) у студентів-економістів. Визначено модель *soft skills* та оцінено роль психолого-педагогічних дисциплін у їх формуванні. Проаналізовано структуру *soft skills* як комплексу комунікативних навичок, сучасного мислення та особистісної ефективності. Наведено результати опитування студентів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, які підтверджують високу оцінку важливості *soft skills* для кар'єри та взаємодії. Виявлено суттєвий вплив психолого-педагогічних дисциплін на розвиток комунікативних навичок та мислення. Запропоновано напрями вдосконалення психолого-педагогічної підготовки: посилення практичної складової, групової роботи та впровадження тренінгів.

Ключові слова: *soft skills*; м'які навички; студенти економічного університету; психолого-педагогічні дисципліни.

THE INFLUENCE OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES ON THE DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS IN STUDENTS OF THE ECONOMIC UNIVERSITY

Summary.

This article explores the impact of psychological and pedagogical disciplines on the development of soft skills among students at economic universities. The study aims to define a comprehensive soft skills model, determine the importance of these skills for economics students, and assess how specific psychological and pedagogical courses contribute to their formation. A thorough analysis of psychological and pedagogical literature allowed the authors to clarify the essence, content, and structural components of the soft skills phenomenon, as well as to review contemporary research on nurturing these abilities in university students.

The proposed soft skills model for economics students is structured as an integrated set of interconnected competencies divided into three core clusters: effective communication skills (including active listening, providing feedback, emotional intelligence, conflict resolution, adaptability and persuasion in communication, public speaking, and teamwork); modern thinking skills (systemic, critical, and creative thinking); and personal effectiveness skills (purposefulness, self-organization, reflexivity, stress resistance, and adaptability). This structure reflects the multifaceted demands of the modern economic professional.

The article presents findings from an empirical study conducted among first- and second-year undergraduate students specializing in International Economics and Professional Education (Economics) at Vadym Hetman Kyiv National Economic University. The research employed a mixed-method approach, including a questionnaire survey distributed via Google Forms, content analysis, and statistical data processing using SPSS 26.0 (calculation of importance, impact, and change indices, as well as average percentages of response choices for skill groups).

The results indicate that the vast majority of students recognize the high importance of soft skills for their future careers. Key motivations for mastering these skills include effective interpersonal interaction, successful career building, and rapid adaptation to change. Students identified the most critical soft skills as: the ability to listen and understand others, conflict resolution, critical thinking, adaptability, and stress resistance. Furthermore, respondents highly valued the role of psychological and pedagogical disciplines in developing all three groups of soft skills. The strongest positive impact was observed in the area of communication skills, particularly in teamwork, public speaking, and conflict resolution. An overwhelming majority of students advocated for making such disciplines compulsory. The most effective teaching methods for soft skills development within these courses were identified as discussions and debates, small group work, psychological testing, presentations, and case study analysis. Students reported the most significant improvements in thinking skills and effective communication. Based on these findings, the article proposes directions for further enhancing soft skills development, including increasing practical activities, promoting collaborative learning, revising assessment systems, and introducing specialized trainings.

Keywords: *soft skills; students of economic university; psychological and pedagogical disciplines.*

Постановка проблеми. Набуття студентською молоддю soft skills («м'яких» або «гнучких») навичок) нині є нагальним питанням. Саме тому останнім часом дедалі більше роботодавців звертають увагу на фахівців, які здатні ефективно застосовувати професійні знання, уміння та навички за допомогою сформованих у них soft skills. Ці навички забезпечують успішне працевлаштування, надають конкурентні переваги, сприяють підприємництву та лідерству, надають можливість своєчасно адаптуватися до технологічних і суспільних змін, а також створювати перспективи кар'єрного зростання [1].

Попри значний інтерес сучасних дослідників до цієї проблематики, вони все ще вивчають питання визначення, систематизації, формування та розвитку м'яких навичок у фахівців різних профіль. Поняття soft skills охоплює різноманітні виміри розвитку особистості та поєднує емоційні, поведінкові та когнітивні компоненти. Часто трапляються такі визначення soft skills, як: employability skills – навички для працевлаштування, people skills – навички спілкування з людьми, non-professional skills – непрофесійні навички, key skills – ключові навички, skills for social progress – навички для соціального прогресу, life skills – життєві навички тощо.

До того ж, існує значна кількість різноманітних моделей soft skills, що мають як відмінності, так і схожість. Більшість науковців до обов'язкових елементів таких моделей зараховують навички комунікації, командної роботи, лідерства, прийняття рішень, самоорганізації, креативне, критичне та системне мислення, емоційний інтелект, трудову етику тощо. Причому, з одного боку, вони

підкреслюють надпрофесійність цих понять, а з іншого – важливість врахування специфіки професійної спрямованості відповідних фахівців.

Проте єдиного підходу до визначення переліку м'яких навичок не існує. Він постійно доповнюється залежно від змін у суспільстві та технологіях. Існують також різноманітні думки щодо важливості певних soft skills, які необхідно розвивати в студентській молоді для збільшення її спроможності до працевлаштування та подальшої успішної професійної діяльності. Активно ведуться наукові дискусії щодо інструментарію, за допомогою якого можна ефективно розвивати soft skills, зокрема застосовуючи різноманітні психолого-педагогічні методи та технології.

Отже, актуальність розвитку soft skills у студентської молоді, а також доцільність застосування для цього психолого-педагогічних дисциплін (ППД) нині не викликають жодного сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перше згадування поняття soft skills пов'язують з проведенням у 1960–70-х рр. дослідженням успішності тренувальних програм військовослужбовців армії США [2]. Під час аналізу зазначених програм було виявлено, що ефективність професійної підготовки особового складу армії суттєво знижується у зв'язку з недостатньою увагою до соціальних, комунікативних і керівних аспектів. Для ідентифікації цих аспектів використовували дефініцію «не-когнітивні» (non-cognitive) навички, які були спрямовані на адаптацію, управління людьми, прийняття рішень та комунікацію. Саме ці навички, що контрастували з hard skills (технічні, вимірювальні навички, які на армійському жаргоні часто називали «твердими» навичками, тобто

стійкі до змін як металеве обладнання) з часом отримали назву їхнього антоніма – *soft skills*.

Сьогодні поняття *soft skills* розуміють як комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, що сприяють успішній комунікації в робочому процесі, високій продуктивності та не прив'язані до конкретної сфери. Вони допомагають успішно взаємодіяти з іншими людьми, розв'язувати проблеми, керувати часом та приймати рішення [3].

До вивчення суті, змісту та структури цього феномену, а також визначення переліку найважливіших м'яких навичок наразі звертається чимало зарубіжних та українських дослідників (К. В. Бірмор, Х. Вандана, М. Глейтлі, В. Євтушенко, А. Мозгова, Г. Мозгова, Т. Чаудхарі, Г. Черушева та ін.). Так, результати аналізу різноманітних моделей *soft skills*, підходів до визначення їхнього змісту та структури, здійсненого Г. Черушевою, засвідчили, що фундаментом більшості моделей виявилися емоційний, комунікативний та управлінський складники та особисті якості, які характеризують особливості мислення. Дослідниця також наголосила на значущості людиноцентрованого підходу, в контексті якого і розглядаються ці моделі [4]. Зокрема Т. Чаудхарі у своєму дослідженні серед ключових видів м'яких навичок виокремив такі: комунікативні, володіння мовою, поведінкові, розмовні, публічних виступів, управління часом і медіа, лідерські, особистої презентації, позитивного ставлення, готовність набувати навичок, командної роботи та впевненості. Він також визначив їхні характеристики: поведінкові (пов'язані зі способом поведінки людей у суспільстві); загальні (є поширеними та мають універсальне застосування); трансситуативні (реалістичні для будь-якої ситуації); нетехнічні (що потребують простої логіки); нематеріальні (невимірювальні) [5]. На думку Х. Вандани, м'які навички більше відповідають таким характеристикам особистості, як комунікативність, мотивація, товариськість і трудова етика [6]. Вона зосереджує увагу на таких *soft skills*, як: лідерство, креативність, амбіції, відповідальність, здатність навчати, міжособистісні здібності та надійність. Натомість Г. Мозгова з колегами сформулювали ознаки м'яких навичок: нетехнічність; належність до сукупності рис особистості; складність і суб'єктивність вимірювання; сприяння ефективній праці, успішності на робочому місці та прояву професіоналізму у поєднанні з *hard skills*; універсальна цінність на будь-якому місці роботи та у повсякденному житті [7].

Узагальнюючи наведені думки, варто зазначити, що більшість із переліку *soft skills* можна зарахувати до груп навичок: ефективної комунікації, сучасного мислення та особистісної ефективності.

Це поняття розглядають у двох контекстах. По-перше, його пов'язують із готовністю майбутніх

фахівців до виходу на ринок праці та відповідністю сформованих у них м'яких навичок вимогам роботодавців (С. Вільєгас, М. Полакова, Дж. Хорватова Сулейманова, П. Мадзік, К. Луки, І. Молнарова, Я. Поледнова та ін.). По-друге, дедалі більше поширюється інтерес науковців і практиків до аспектів формування та розвитку *soft skills* у здобувачів вищої освіти різного професійного спрямування для більш ефективної підготовки їх до працевлаштування та особистісного зростання (О. Боровець, Р. Е. Боятзіс, С. Кіппельс, Н. Коляда, О. Кравченко, Ч. Молнар, С. Наход, О. Протас, А. Саатчіоглу, В. Стинська, І. Чех Папп, М. Чінке, Т. Юхаш, Т. Яковишина та ін.).

Так, М. Полакова зі співавторами розглядають *soft skills* та їхнє значення на ринку праці в умовах Індустрії 5.0 [1]. Дослідники стверджують, що в межах п'ятої промислової революції для підвищення ефективності виробництва шляхом поєднання робочих процесів з інтелектуальними системами особливої значущості набуватимуть сила людського мозку та креативність. Вони проаналізували 3461 м'яку навичку та згрупували їх у 16 категорій навичок, релевантних, на їхню думку, умовам Індустрії 5.0: навички розв'язання проблем, комунікативні навички, організаторські / управлінські навички, командна робота, лідерські навички, креативність, аналітичне та критичне мислення, ціннісна орієнтація, гнучкість, ініціативність та залученість, навички навчання, орієнтація на благополуччя, відповідальність, емоційний інтелект та наполегливість. Окрім того, науковці виявили, що очікування студентів-зumerів і важливість *soft skills* для працевлаштування пов'язані з їхніми уявленнями про переваги гнучкого графіку роботи, відкритого спілкування, справедливого ставлення до всіх працівників та кар'єрного зростання.

Водночас С. Вільєгас демонструє зв'язок між поняттям *soft skills* та готовністю до працевлаштування й побудовою кар'єри, зокрема здатністю справлятися з різними викликами, що виникають під час професійної діяльності [8]. Він зазначає, що університети мають впроваджувати інтерактивні методи навчання, сприяти командній роботі та співпраці в проектах, надавати студентам можливості для стажування з метою отримання реального досвіду, пропонувати семінари з комунікації та лідерства, а також інтегрувати навчання м'яким навичкам в освітні програми.

На важливості проходження студентами економічних спеціальностей практики / стажування для розвитку *soft skills* наголошують й І. Чех Папп з колегами. Науковці підкреслюють значущість добору певних м'яких навичок, що відповідають конкретним спеціальностям і галузям. Результати їхніх досліджень засвідчили, що опитані ними студенти ще не зовсім усвідомлюють важливість формування м'яких навичок, а також не мають

достатньої саморефлексії та самосвідомості, щоб проаналізувати, які з їхніх навичок розвинулися під час навчання в університеті [9].

Досліджуючи питання розвитку soft skills в освітніх системах, М. Чінке та С. Кіппельс також визначили поширені проблеми, що супроводжують цей процес, а саме: відсутність єдиної думки щодо того, як визначати зазначені навички; потребу в адаптації цих навичок до культурного контексту; брак реальних прикладів щодо ефективного включення практики розвитку м'яких навичок до освітніх програм і викладання; складність вимірювання та оцінювання цих навичок; надзвичайну складність підтримки розвитку м'яких навичок у студентів, які навчаються в онлайн-форматі [10].

Дослідники Р. Е. Боятзіс та А. Саатчіоглу, узагальнюючи численні дослідження щодо забезпечення розвитку soft skills у здобувачів в освітніх системах, розподілили здібності, що сприяють підвищенню продуктивності лідера, менеджера чи професіонала, у три кластери: когнітивний інтелект (системне мислення); емоційний інтелект (внутрішньоособистісні здібності, зокрема адаптивність); соціальний інтелект (міжособистісні здібності, такі як нетворкінг) [11]. Водночас Г. Мозгова, В. Євтушенко та А. Мозгова визначили найбільш важливі, на їхню думку, м'які навички для маркетолога: критичне мислення, здатність приймати рішення, креативність, комунікабельність та здатність працювати в команді [7].

Формуванню зазначених навичок під час викладання дисциплін педагогічного спрямування сприяє використання в освітньому процесі інтерактивних методів навчання, ігрових і проектних навчальних технологій, а також запровадження різноманітних позааудиторних заходів [12]. Це, на думку О. Боровець і Т. Яковичиної, створює умови для реалізації особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, а також забезпечує прояв суб'єктності здобувачами.

Зокрема О. Протас та В. Стинська до головних методів і форм розвитку soft skills зарахували: самонавчання, взаємодію з наставником, case-study, тренінги та дуальну форму здобуття освіти [13].

Отже, єдиного наукового підходу до класифікації м'яких навичок наразі не існує, а формування моделей soft skills для здобувачів закладів вищої освіти потребує врахування їхньої думки та специфіки майбутньої професійної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні моделі soft skills та обґрунтуванні їхньої важливості, а також оцінюванні впливу психолого-педагогічних дисциплін на розвиток м'яких навичок у студентів економічного університету.

Виклад основного матеріалу. Дослідження здійснювалося в межах виконання авторами наукового дослідження «Інноваційність та суб'єктність як орієнтири розвитку особистості в кризових умовах сьогодення» (0124U004598)

кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (КНЕУ). Оскільки найбільша значущість soft skills виявляється саме в моменти криз і ситуаціях невизначеності, формування моделі soft skills для студентів економічного університету розглядаємо як необхідний атрибут розвитку особистості в кризових умовах сьогодення.

Здійснений аналіз наукових досліджень і публікацій, вивчення найкращих практик з означеної проблематики надав можливість визначити модель soft skills для студентів економічного університету, що розглядається як комплекс взаємопов'язаних навичок: ефективної комунікації (активного слухання, зворотного зв'язку, емоційного інтелекту, вирішення конфліктів, адаптивності та переконання у спілкуванні, публічних виступів, роботи в команді); сучасного мислення (системного, критичного, креативного); особистісної ефективності (цілеспрямованість, самоорганізованість, рефлексивність, стресостійкість, адаптивність).

Для проведення дослідження було обрано метод анкетного опитування, який дає змогу швидко отримати інформацію щодо оцінки важливості певних soft skills, а також перевірити вплив ППД на розвиток цих навичок.

Для проведення опитування було розроблено анкету «Формування soft skills під час вивчення ППД студентами економічного університету». Анкета містила чотири блоки запитань:

- демографічні та академічні характеристики респондентів;
- оцінювання значущості soft skills у професійній діяльності;
- вплив ППД на розвиток soft skills;
- самооцінювання динаміки розвитку soft skills упродовж навчання.

Під час опитування використовувався онлайн-сервіс Google Forms, що дає змогу проводити онлайн-опитування, а також статистичний пакет опрацювання соціальних даних SPSS 26.0.

У дослідженні взяли участь 80 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання КНЕУ, які навчаються за спеціальностями «Міжнародна економіка» першого курсу (77 осіб, що становило 96,2 %) та «Професійна освіта (Економіка)» другого курсу (3 особи, 3,8 %).

Більшість студентів високо оцінили загальну важливість soft skills у майбутній професійній діяльності. Ці навички вони визнали як «надзвичайно важливі» 31,25 %, та як «досить важливі» 58,75 % респондентів.

Також студентам було запропоновано оцінити важливість цих навичок для ключових сфер використання, що демонструють цілі оволодіння soft skills. Серед запропонованих варіантів відповідей варто було обрати до трьох варіантів (табл. 1).

Таблиця 1

Цілі оволодіння soft skills

Варіанти відповіді	Кількість	Відсоток
Для побудови успішної кар'єри	54	65,1
Для швидкої адаптації до змін	52	62,7
Для ефективної взаємодії з іншими	69	83,1
Для особистісного самовдосконалення	39	47,0
Для створення позитивної атмосфери в родині	9	10,8
Для підтримки балансу між роботою та життям	26	31,3
Для підтримки життєзабезпечення у воєнний час	1	1,2

Найчастіше учасники опитування наголошували на важливості soft skills для взаємодії з іншими людьми (83,1 %), побудови успішної кар'єри (65,1 %) та швидкої адаптації до змін (62,7 %).

Як зазначалося раніше, було виділено 16 найбільш вагомих soft skills, які були розподілені за такими групами: навички ефективної комунікації, навички мислення, навички особистісної ефективності. Рівень важливості кожної навички оцінювався за 5-бальною шкалою: 1 – зовсім не важливо;

2 – дещо важливо; 3 – важко сказати; 4 – важливо, 5 – надзвичайно важливо. Розподіл оцінок студентів за рівнями важливості наведений у табл. 2.

Для виявлення тих навичок, яким надавалися найвищі оцінки, було розраховано індекс важливості, який відображає суму відсотків виборів варіантів відповідей «важливо» та «надзвичайно важливо». Також були розраховані середні відсотки виборів певних варіантів відповідей за групами навичок.

Таблиця 2

Оцінювання важливості soft skills

Навички	Рівень важливості					Індекс важливості
	зовсім не важливо	не дуже важливо	посередньо важливо	важливо	надзвичайно важливо	
1. Навички ефективної комунікації:						
емоційний інтелект	2,5	12,5	3,8	47,5	33,8	81,3
уміння слухати та розуміти інших	0,0	10,0	1,3	35,0	53,8	88,8
вирішення конфліктів	1,3	10,0	1,3	35,0	53,8	88,8
лідерство	2,5	13,8	5,0	46,3	32,5	78,8
робота в команді	0,0	11,3	2,5	37,5	48,8	86,3
навички публічних виступів, самопрезентації	1,3	12,5	3,8	35,0	47,5	82,5
міжкультурна компетентність, толерантність	5,0	8,8	10,0	35,0	41,3	76,3
Середнє	1,8	11,3	4,0	38,8	44,5	83,3
2. Навички мислення:						
аналітичне, системне мислення	0,0	12,5	2,5	38,8	46,3	85,1
критичне мислення	3,8	6,3	1,3	32,5	56,3	88,8
креативність	5,0	12,5	5,0	48,8	28,7	77,5
Середнє	2,9	10,4	2,9	40,0	43,8	83,8
3. Навички особистісної ефективності:						
тайм-менеджмент	3,8	7,5	8,8	31,3	48,8	80,1
цілеспрямованість	3,8	7,5	2,5	26,3	60,0	86,3
самоорганізованість	1,3	10,0	1,3	23,8	63,7	87,5
рефлексивність	1,3	11,3	11,3	43,8	32,5	76,3
стресостійкість	1,3	8,8	2,5	26,3	61,3	87,6
адаптивність	2,5	6,3	1,3	28,7	60,0	88,7
Середнє	2,3	8,6	4,6	30,0	54,4	84,4

Важливість усіх груп soft skills була оцінена студентами досить високо: найвище були оцінені навички особистісної ефективності (середній індекс важливості дорівнює 84,4 %), трохи нижче оцінені навички мислення (83,8 %) та навички ефективної комунікації (83,3 %). До п'ятірки лідерів серед усіх навичок увійшли: вміння слухати та розуміти інших, вирішення конфліктів, критичне мислення (індекс важливості кожної 88,8 %), адаптивність (88,7 %), стресостійкість (87,6 %). Найменш важливими в порівнянні з іншими навичками виявилися: міжкультурна компетентність, толерантність та рефлексивність (по 76,3 %), а також креативність (77,5 %). Серед навичок ефективної комунікації студенти найвище оцінили навички вміння слухати і розуміти інших, вирішення конфліктів (по 88,8 %) та робота в команді (86,3 %). Дещо нижче за інші були оцінені навички: лідерство (78,8 %) та міжкультурна компетентність, толерантність (76,3 %). Серед навичок мислення: найвищою за індексом важливості є оцінка критичного мислення (88,8 %), найменшою – креативності (77,5 %). Серед навичок особистісної ефективності: на перших місцях навички адаптивності (88,7 %), стресостійкості (87,6 %) та самоорганізованості (87,5 %), на останньому – рефлексивність (76,3 %). На нашу думку, такі результати можна пояснити потребами у

виживанні та самозбереженні під час війни в Україні, коли навички особистісної ефективності (адаптивність, стресостійкість, самоорганізованість), захисту від негативного інформаційного впливу (критичне мислення) та співпраці (вміння слухати та розуміти, вирішувати конфлікти, робота в команді) є вкрай важливими та актуальними.

Опитані студенти вивчали такі психолого-педагогічні дисципліни, як «Психологія» (100 %), «Педагогіка» (5 %), «Конфліктологія» (7,5 %), «Психологія спілкування» (5 %). Більшість респондентів (86,3 %) вважає, що вивчення цих дисциплін сприяє розвитку soft skills студентів, причому значно більше (32,5 %) або дещо більше (47,5 %), ніж інші предмети.

Загалом студенти позитивно оцінюють результативність вивчення ППД. Зокрема вони вказали, що завжди (10 %), часто (38,8 %) або час від часу (38,8 %) використовують отримані знання в реальних життєвих ситуаціях та навчанні.

Також студентам було запропоновано оцінити вплив ППД на розвиток окремих навичок (табл. 3).

Для виявлення тих навичок, яким надавалися найвищі оцінки, було розраховано індекс впливу, що відображає суму відсотків виборів варіантів відповіді «досить сильно впливає» та «надзвичайно сильно впливає». Також були розраховані середні відсотки виборів за групами навичок.

Таблиця 3

Оцінювання впливу психолого-педагогічних дисциплін на окремі навички (у %)

Навички	Рівень впливу					Індекс впливу
	зовсім не впливає	майже не впливає	помірно впливає	досить сильно впливає	надзвичайно сильно впливає	
1. Навички ефективної комунікації:						
емоційний інтелект	2,5	5	32,5	32,5	27,5	60
вміння слухати та розуміти інших	1,3	5	27,5	28,7	37,5	66,2
вирішення конфліктів	1,3	3,8	28,7	35	31,3	66,3
лідерство	3,8	15	36,3	26,3	18,8	45,1
робота в команді	1,3	5	16,3	41,3	36,3	77,6
навички публічних виступів, самопрезентації	2,5	8,8	20	36,3	32,5	68,8
міжкультурна компетентність, толерантність	8,8	5	31,3	28,7	26,3	55
Середнє	3,1	6,8	27,5	32,7	30,0	62,7
2. Навички мислення:						
аналітичне, системне мислення	0	13,8	36,3	23,8	26,3	50,1
критичне мислення	1,3	10	26,3	27,5	35	62,5
креативність	1,3	10	36,3	25	27,5	52,5
Середнє	0,9	11,3	33,0	25,4	29,6	55,0
3. Навички особистісної ефективності:						
тайм-менеджмент	2,5	11,3	40	25	21,3	46,3
цілеспрямованість	0	13,8	32,5	25	28,7	53,7
самоорганізованість	5	7,5	30	26,3	31,3	57,6
рефлексивність	1,3	10	21,3	35	32,5	67,5
стресостійкість	2,5	11,3	26,3	32,5	27,5	60
адаптивність	1,3	12,5	23,8	35	27,5	62,5
Середнє	2,1	11,1	29,0	29,8	28,1	57,9

Отримані результати показали, що, на думку студентів, вивчення ППД позитивно впливає на розвиток усіх груп soft skills. Водночас найвищими виявилися оцінки впливу на навички ефективної комунікації (середній індекс впливу – 62,7%), трохи нижчими – на навички особистої самоефективності (57,9 %) та навички мислення (55 %). Серед навичок ефективної комунікації студенти найвище оцінили вплив ППД на навички роботи в команді (індекс впливу – 77,6%), навички публічних виступів, самопрезентації (68,8 %), вирішення конфліктів (66,3 %) та вміння слухати та розуміти інших (66,2 %). Водночас студенти нижче оцінили вплив ППД на навичку лідерства (45,1 %). Серед навичок мислення вище оцінюється вплив на критичне мислення (62,5 %), нижче – на аналітичне системне мислення (50,1 %). Серед навичок особистої ефективності студенти вище оцінюють вплив на

навичку рефлексивності (67,5 %), адаптивності (62,5 %) та стресостійкості (60,0 %), нижче – на навичку тайм-менеджменту (46,3 %).

Про важливість дисциплін психолого-педагогічного циклу може свідчити думка студентів щодо обов'язковості вивчення цих дисциплін. На відповідне запитання більшість студентів відповіли ствердно, обравши відповіді «скоріше так» (45,0 %) та «так, безумовно» (45,0 %).

Цікаво було також з'ясувати думку студентів про те, які саме методи навчання, що використовуються під час вивчення ППД, найбільше сприяють розвитку soft skills. У ролі методів навчання розглядалися також методи психодіагностики, які використовувалися в навчанні для вивчення індивідуальних психологічних властивостей. Розподіл відповідей студентів на відповідне запитання наведений у *табл. 4*.

Таблиця 4

Оцінювання ефективності навчальних методів

Методи навчання	Частота	Відсоток від загальної кількості виборів	Відсоток від респондентів
Аналіз кейсів	40	9,5	50,0
Арттерапія	16	3,8	20,0
Генерування творчих ідей	38	9,0	47,5
Дискусії та дебати	57	13,5	71,3
Досліди, експерименти	16	3,8	20,0
Ментальні, інтелект-карти	10	2,4	12,5
Навчальні ігри	25	5,9	31,3
Навчальні проєкти	25	5,9	21,3
Написання творів-есе	8	1,9	10
Презентації та публічні виступи	41	9,7	51,2
Психологічні тести	41	9,7	51,2
Рефлексивні вправи	30	7,1	37,5
Робота в малих групах	42	10,0	52,5
Соціометрія	6	1,4	7,5
Спостереження	10	2,5	12,5
Тренінг	17	4,0	21,3

Найбільш важливими методами навчання для розвитку soft skills під час вивчення ППД виявилися дискусії та навчальні дебати (їх обрали 71,3 % опитаних), робота в малих групах (52,5 %),

психологічні тести (51,2 %), презентації та публічні виступи (51,2 %), а також аналіз кейсів (50,0 %). На нашу думку, такі методи обирали частіше, тому що вони важливі для розвитку

комунікативних якостей, критичного мислення та рефлексивності. Водночас студенти явно недооцінили важливість навчальних проєктів і тренінгів (отримали по 21,3 %), попри те, що саме ці методи дають змогу комплексно формувати більшість soft skills.

Про вплив ППД на розвиток soft skills здобувачів може також свідчити самооцінювання ними відповідної динаміки, що відбулася протягом навчання в університеті. Розподіл відповідей на запитання «Оцініть, наскільки покращилися Ваші soft skills під час навчання?» подано в *табл. 5*.

Таблиця 5

Самооцінювання динаміки зміни soft skills у процесі навчання (у %)

Навички	Рівень змін					Індекс змін
	зовсім не покращилися	частково покращилися	важко відповісти	дещо покращилися	значно покращилися	
1. Навички ефективної комунікації:						
емоційний інтелект	5,0	18,8	10,0	45,0	21,3	66,3
уміння слухати та розуміти інших	2,5	13,8	7,5	51,2	25,0	76,2
вирішення конфліктів	6,3	16,3	15,0	41,3	21,3	62,6
лідерство	17,5	12,5	21,8	31,3	15,0	46,3
робота в команді	7,5	8,8	8,8	38,8	36,3	75,1
навички публічних виступів, самопрезентації	3,8	11,3	11,3	38,8	35,0	73,8
міжкультурна компетентність, толерантність	10,0	11,3	17,5	43,8	17,5	61,3
Середнє	7,5	13,3	13,1	41,5	24,5	65,9
2. Навички мислення:						
аналітичне, системне мислення	3,8	10,0	12,5	48,8	25,0	73,8
критичне мислення	5,0	10,0	10,0	47,5	27,5	75,0
креативність	5,0	13,8	12,5	42,5	26,3	68,8
Середнє	4,6	11,3	11,7	46,3	26,3	72,5
3. Навички особистісної ефективності:						
тайм-менеджмент	11,3	11,3	21,3	36,3	20,0	56,3
цілеспрямованість	6,3	13,8	15,0	38,8	26,3	65,1
самоорганізованість	6,3	10,0	18,8	30,0	35,0	65,0
рефлексивність	5,0	8,8	16,3	40,0	30,0	70,0
стресостійкість	8,8	12,5	17,5	33,8	27,5	61,3
адаптивність	3,8	13,8	13,8	31,3	37,5	68,8
Середнє	6,9	11,7	17,1	35,0	29,4	64,4

Для виявлення найбільш вагомих змін щодо навичок, яким надавалися найвищі оцінки, було розраховано індекс змін, який відображає суму відсотків виборів варіантів відповідей «дещо покращилися» та «значно покращилися». Також було розраховано середні відсотки виборів певних варіантів відповіді за групами навичок.

Загалом студенти досить високо оцінили вплив навчання на розвиток soft skills. Найбільші зміни були зауважені студентами щодо навичок мислення (середній індекс змін дорівнює 72,5 %). Враховуючи те, що вибірка переважно складалася зі студентів першого курсу, найімовірніше на це вплинуло вивчення різних дисциплін загальноосвітньої

підготовки, що викладаються на першому курсі (вища математика, інформатика, філософія, психологія тощо). На другому місці виявилися навички ефективної комунікації (65,9 %), на третьому – навички особистісної ефективності (64,4 %). Серед комунікативних навичок студенти відмітили найбільше покращення для навичок: уміння слухати і розуміти інших (76,2 %), робота в команді (75,1 %), навички публічних виступів, самопрезентації (73,8 %). Найменше серед комунікативних якостей в оцінках студентів змінилася навичка лідерства (46,3 %). Серед навичок мислення найбільші зміни відзначалися студентами щодо навички критичного мислення (75,0 %) та аналітичного, системного

мислення (73,8 %), трохи менше – креативності (68,8 %). Серед якостей особистісної ефективності найбільші зміни в оцінках студентів стосувалися навичок рефлексивності (70,0 %), адаптивності (68,8 %), цілеспрямованості (65,1 %), самоорганізованості (65,0 %) та стресостійкості (61,3 %), найменші – щодо навички тайм-менеджменту (56,3 %).

Останнім в анкеті було відкрите запитання «Що б Ви змінили в навчанні для кращого розвитку soft skills?», яке мало допомогти в отриманні конкретних рекомендацій щодо сприяння розвитку soft skills у навчанні. Для структурування відповідей студентів був використаний метод контент-аналізу. Відповіді студентів було згруповано у вісім груп за змістом (табл. 6).

Таблиця 6

Рекомендації студентів щодо сприяння розвитку soft skills у навчанні

Групи	Приклади стверджень студентів	Кількість	Відсоток
1. Зменшення теорії та збільшення практики, активних форм навчання	«Більше практики, менше теорії»	38	48,7
	«Імітації реальних ситуацій (кейси, рольові ігри, дебати)»		
	«Більше психологічних тренінгів та ігор»		
	«Проводив би більше завдань практичного спрямування»		
	«Менше теорії, більше практики»		
2. Активізація групової роботи та комунікації	«Більше командної роботи над проєктами»	36	46,2
	«Більше групових проєктів і завдань»		
	«Додала б більше роботи в групах»		
	«Більше роботи в команді»		
	«Найбільше soft skills розвиваються через роботу в групах»		
3. Оновлення системи оцінювання	«Оцінювання не лише знань, а й навичок»	6	7,7
	«Включення в систему оцінювання таких критеріїв, як вміння працювати в команді, презентувати»		
4. Спеціалізовані тренінги та вправи	«Додала б тренінги з емоційного інтелекту та публічних виступів»	12	15,4
	«Більше вправ з емоційного інтелекту, тайм-менеджменту»		
	«Розвиток саморефлексії, емпатії через спеціальні тренінги»		
5. Покращення комунікації з викладачами	«Щоб викладачі спілкувалися зі студентами як із дорослими»	3	3,8
	«Пояснювати, а не дивитися принижуючим поглядом»		
6. Індивідуалізація та гнучкість навчання	«Можливість вибору формату виконання завдань (есе, відео, презентація)»	4	5,1
	«Більше простору студентів на вибір»		
7. Інтеграція soft skills у всі предмети	«Інтеграція soft skills у всі предмети»	2	2,6
	«Вплітати розвиток м'яких навичок у повсякденне навчання»		
8. Відсутність змін / все влаштовує	«Усе подобається»	15	19,2
	«Нічого»		
	«Все супер»		
	«Я вважаю, що нічого не треба змінювати»		

У результаті проведеного контент-аналізу вдалося встановити, що найчастіше надавалися пропозиції щодо збільшення практики (48,7 %) та активної групової роботи (46,2 %). Менше уваги студенти приділили системі оцінювання (7,7 %), індивідуалізації (5,1 %) та інтеграції навичок в інші предмети (2,6 %). Близько 19 % студентів задоволені наявним розвитком soft skills у навчанні і не бачать потреб у змінах. Водночас досить значною (15,4 %) є й частка тих, хто прагнув би пройти спеціалізовані тренінги з розвитку

окремих soft skills (емоційний інтелект, тайм-менеджмент, мистецтво публічних виступів).

За результатами проведеного дослідження було зроблено такі висновки.

1. Поняття soft skills розглядають у двох контекстах: як таке, що пов'язане з готовністю майбутніх фахівців до виходу на ринок праці та відповідністю сформованих у них м'яких навичок вимогам роботодавців, а також із позиції розвитку soft skills у здобувачів вищої освіти різного професійного спрямування для більш ефективної

підготовки їх до працевлаштування та особистісного зростання.

2. Модель soft skills для студентів економічного університету розглядається як комплекс взаємопов'язаних навичок: ефективної комунікації (активного слухання, зворотного зв'язку, емоційного інтелекту, вирішення конфліктів, адаптивності та переконання в спілкуванні, публічних виступів, роботи в команді); сучасного мислення (системного, критичного, креативного); особистісної ефективності (цілеспрямованість, самоорганізованість, рефлексивність, стресостійкість, адаптивність).

3. Більшість опитаних студентів високо оцінюють важливість soft skills для майбутньої професійної діяльності. Визначено такі ключові цілі оволодіння soft skills: для взаємодії з іншими людьми, побудови успішної кар'єри та швидкої адаптації до змін. Найважливішими за оцінками студентів виявилися уміння слухати і розуміти інших, вирішення конфліктів, критичне мислення, адаптивність та стресостійкість, що можна пояснити потребами у виживанні та самозбереженні, а також у налагодженні конструктивної взаємодії з іншими людьми під час війни в Україні.

4. Опитані студенти високо оцінили важливість психолого-педагогічних дисциплін для розвитку всіх груп soft skills. Найсильніший вплив відзначається у сфері комунікативних навичок, зокрема роботи в команді, публічних виступів та вирішення конфліктів. Більшість опитаних вважають, що вивчення таких дисциплін має бути обов'язковим. Найбільш важливими методами навчання для розвитку soft skills під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін студенти вважають дискусії та навчальні дебати, роботу в малих групах, психологічні тести, презентації, аналіз кейсів.

5. Студенти досить високо оцінили вплив навчання на розвиток soft skills. Найбільші зміни були відмічені студентами щодо навичок мислення та навичок ефективної комунікації. Водночас вони пропонують і важливі напрями покращення: збільшення практики, активізація групової роботи, оновлення системи оцінювання та впровадження спеціалізованих тренінгів. Інтеграція цих пропозицій в освітній процес може суттєво підвищити ефективність викладання психолого-педагогічних дисциплін і сприяти формуванню комплексних професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Використані літературні джерела

1. Poláková M., Suleimanová J. H., Madzík P. et al. Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*. 2023. Vol. 9. No. 8. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18670>.
2. Whitmore P. G. What are soft skills? The Behavioral Model as a Tool for Analyzing "Soft Skills". *CONARC Soft Skills Training Conference Final Report*. 1973. Vol. 1. PP. II.3–II.20. URL: https://archive.org/details/DTIC_ADA099612/.
3. Навички для успішної кар'єри : курс для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Київ. 2020. 300 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/02/24/Metodychni%20materialy%20kursu%20Navychky%20dlya%20uspishnoyi%20karyery_02_24.pdf.
4. Черушева Г. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних моделях управлінської компетентності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1(28). С. 128–137. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.13>.
5. Chaudhari T. Soft Skills: Types, Characteristics and Importance. *Journal of Commerce and Trade*. 2021. Vol. 16. No. 2. P. 9–12. DOI: <https://doi.org/10.26703/JCT.v16i2-2>.
6. Khanna V. Soft skills: a key to professional excellence. *International Journal of Research in Engineering, Social Sciences*. 2015. Vol. 5. Issue 1. URL: <http://www.indusedu.org>.
7. Мозгова Г., Євтушенко В., Мозгова А. Формування soft skills фахівця в галузі маркетингу на основі компетентнісного підходу. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-40>.
8. Villegas C. A systematic review of research on soft skills for employability. *Advanced Education*. 2024. Vol. 12. No. 25. P. 200–212. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.314064>.
9. Cseh Papp I., Molnar C., Juhász T. Soft skills of business students in relation to higher education internships. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21. No. 4. P. 113–126. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(4\).2023.09](https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.09).
10. Cinque M., Kippels S. Soft Skills in Education: The role of the curriculum, teachers, and assessments. Regional Center for Educational Planning. 2023. URL: https://rcepunesco.ae/cms/PolicyBriefs/07_Soft_Skills_in_Education_PB_EN.pdf.
11. Boyatzis R. E., Saatioglu A. A 20-year view of trying to develop emotional, social and cognitive intelligence competencies in graduate management education. *Journal of Management Development*. 2008. Vol. 27. No. 1. P. 92–108. DOI: <https://doi.org/10.1108/02621710810840785>.
12. Боровець О. В., Яковишина Т. В. Формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 3. С. 37–42. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-06>.

13. Протас О. Л., Стинська В. В. Розвиток «soft skills» у майбутніх соціальних працівників і їх діагностика: методи та прийоми оцінювання. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 1(19). С. 1192–1207. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1192-1207](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1192-1207).

References

1. Poláková, M., Suleimanová, J. H., Madzik, P., et al. (2023). Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*, 9(8), e18670. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e18670>.
2. Whitmore, P. G. (1973). What are soft skills? The Behavioral Model as a Tool for Analyzing "Soft Skills". *CONARC Soft Skills Training Conference Final Report, I*, II.3-II.20. Retrieved from: https://archive.org/details/DTIC_ADA099612/.
3. Navychky dla uspihnoi kariery: kurs dla zdobuvachiv osvity zakladiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [Skills for a successful career: a course for students of professional (vocational) education institutions]. (2020). Kyiv, 300 p. Retrieved from: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/02/24/Metodychni%20materialy%20kursu%20Navychky%20dlya%20uspishnoyi%20karyery_02_24.pdf. [in Ukrainian].
4. Cherusheva, H. (2023). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia «soft skills» u suchasnykh modeliakh upravlinskoï kompetentnosti [Conceptual approaches to defining "soft skills" in modern models of managerial competence]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia – Organizational Psychology. Economic Psychology*, 1(28), 128-137. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.13>. [in Ukrainian].
5. Chaudhari, T. (2021). Soft Skills: Types, Characteristics and Importance. *Journal of Commerce and Trade*, 16(2), 9-12. DOI: <https://doi.org/10.26703/JCT.v16i2-2>.
6. Khanna, V. (2015). Soft skills: a key to professional excellence. *International Journal of Research in Engineering, Social Sciences*, 5(1). Retrieved from: <http://www.indusedu.org>.
7. Mozhova, H., Yevtushenko, V., & Mozhova, A. (2020). Formuvannia soft skills fakhivtsia v haluzi marketynhu na osnovi kompetentnisnogo pidkhodu [Formation of soft skills of a marketing specialist based on a competency-based approach]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-40>. [in Ukrainian].
8. Villegas, C. (2024). A systematic review of research on soft skills for employability. *Advanced Education*, 12(25), 200-212. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.314064>.
9. Cseh Papp, I., Molnar, C., & Juhász, T. (2023). Soft skills of business students in relation to higher education internships. *Problems and Perspectives in Management*, 21(4), 113-126. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(4\).2023.09](https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.09).
10. Cinque, M., & Kippels, S. (2023). Soft Skills in Education: The role of the curriculum, teachers, and assessments. Retrieved from: https://rcepunesco.ae/cms/PolicyBriefs/07_Soft_Skills_in_Education_PB_EN.pdf.
11. Boyatzis, R. E., & Saatcioglu, A. (2008). A 20-year view of trying to develop emotional, social and cognitive intelligence competencies in graduate management education. *Journal of Management Development*, 27(1), 92-108. DOI: <https://doi.org/10.1108/02621710810840785>.
12. Borovets, O. V., & Yakovyshyna, T. V. (2022). Formuvannia soft skills u maibutnikh pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of soft skills in future teachers in the process of professional training]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka – Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 3, 37-42. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-06>. [in Ukrainian].
13. Protas, O. L., & Stynska, V. V. (2024). Rozvytok «soft skills» u maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv i yikh diahnozyka: metody ta pryionyms otsiniuvannia [Development of "soft skills" in future social workers and their diagnostics: assessment methods and techniques]. *Visnyk nauky ta osvity. Seriiia «Pedahohika» – Bulletin of Science and Education. Series "Pedagogy"*, 1(19), 1192-1207. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1192-1207](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1192-1207). [in Ukrainian].

Прийнято 18 лютого 2026 року.

Затверджено 27 лютого 2026 року.

Опубліковано 31 березня 2026 року.

Матеріал ліцензується на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).